

Tussen Racing Club en Louvre
Een portret van Lens
Bart Van der Straeten

Op 9 maart 1963 rijdt de Nederlandse schrijver Cees Nooteboom als verslaggever voor *de Volkskrant* Noord-Frankrijk binnen. In het bureau van de *Nord-Matin* in Rijsel probeert hij meer te weten te komen over de die dag geplande mijnwerkersstaking. “Ik vraag waar de grootste concentraties van mijnen zijn. In Lens en Douai. Ze laten me foto’s zien van de grote demonstratie in Lens, deze week. Lange stoeten mijnwerkers met spandoeken trekken door een grauwe, noordelijke stad. Het is een foto die geen emoties overbrengt. Ik koop een paar kranten en lees de cijfers. 210 duizend mijnwerkers, waarvan er 117 duizend beneden in de mijn werken. Wie beneden werkt kan tot 730 gulden komen, de anderen maximaal tot 500 gulden. In vier jaar tijd zijn de kosten van het levensonderhoud met veertig percent gestegen. In diezelfde vier jaar is het indexcijfer van de lonen van arbeiders uit andere (niet staats-) industrieën met 55,9 percent gestegen. Dat van de mijnwerkers maar met 39,8 percent. Daarom staken de mijnwerkers van het noorden, van Lotharingen, van Aquitanië.”

Nooteboom rijdt naar Lens, maar vindt er geen oproer. De kompels volgen de oproep van hun leiders goed op en blijven thuis. Wat verderop, in de Salle des Fêtes van Bruay is er wel een bijeenkomst van stakers. Nooteboom rijdt erheen. “Het landschap wordt grijzer, wraakzuchtiger. De huizen laag, soms van hout, altijd grijs. En het ruikt overal naar kolen.” Na een vergadering in de sombere feestzaal troepen de stakers samen in een stoet. “Ze zingen, op een vreemde melodie, een liedje: *à bas Charlot, à bas! Pas de sous, pas de carbon!* en trekken zo, steeds opnieuw in dat korte lied uitbarstend, de heuvel op naar het gemeentehuis.”

Het beeld dat Nooteboom van de mijnstreek ophangt, is bepaald niet rooskleurig. Maar van de feiten en de verhalen die hij er hoort, word je nu eenmaal niet vrolijk. “De andere cijfers: die van de silicose waaraan 35.000 mijnwerkers op de 85.000 in het noorden lijden, een longziekte veroorzaakt door steenstof waarvan de afloop een langzame dood betekent. Verhalen die bij een andere tijd lijken te horen, wat er ook verbeterd is – zoals de huizen, de lucht, de reuk, de avond hier, de gezichten bij een andere tijd horen, eerder naar Dickens ruiken dan naar het glanzende jaar 1963.”

Met Nootebooms beschrijving in het achterhoofd en de moed in de schoenen, begeef ik me, in het glanzende jaar 2006, voor het eerst naar het Noord-Franse mijnbassin. Ik rij eerst voorbij Lens, naar Bruay. Het stadje waar Nooteboom mijnwerkers zag zingen en marcheren, heet vandaag Bruay-la-Buissière, om verwarring met andere Bruay’s in Frankrijk te vermijden.

Het is er, drieëndertig jaar na Nootebooms bezoek, nog altijd dood. De Salle des Fêtes, waar de stakers in 1963 verzamelden, lijkt weggehaald uit een verloederde Sovjetstad: het is een treurige, rozerood geverfde betonnen monoliet die zijn beste tijd gehad heeft. Ervoor ligt een veel te groot plein in asfalt donker en leeg te zijn. Op deze place Marmottan telde Nooteboom in 1963 zeven cafés. Anno 2006 tel ik er drie: Cafe de commerce, Le Galopin en Le Rendez-vous. Ze zijn alledrie gesloten. Een standbeeld van meneer Marmottan, de plaatselijke peetvader van de mijnbouw, stond in Nootebooms tijd in het midden van het plein. Nu staat het tegen een muur van de feestzaal aan, zodat het uitgestrekte plein nog nuttelozer lijkt in zijn leegte. Nee, een vrolijk dorp is Bruay voorwaar niet.

En toch. Wie de moeite doet om de grasgroene heuvel achter de Salle des Fêtes te beklimmen, vindt bovenaan een heuse promenade. Er kabbelt een gezellig beekje. Naast het stroompje is langs weerskanten een goed onderhouden wandelpad aangelegd dat aangenaam heen en weer slingert tussen struiken en bomen. Er zijn fraaie houten brugjes die je makkelijk van de ene oever naar de andere loodsen. Een *local* laat er, druk telefonierend, zijn hond uit. Een andere *local* lijkt meer op een *alien*. In een felgekleurd, aerodynamisch joggingpak rent hij mij voorbij, stevig in het ritme, op de maat van de mp3's uit de iPod die aan zijn riem bengelt. Hij lijkt in de verste verte niet op de verweerde kompels die ik me na Nooteboom voor de geest had gehaald. Maar toen hij daarover schreef, was ik nog niet geboren. En de jogger ook nog niet. Meer dan een derde van de bewoners van deze regio, verneem ik later, is jonger dan 25.

De weg naar Lens valt beter mee dan verwacht. Hij is minder treurig, minder zwart dan ik me had voorgesteld. Vele restterreinen van de mijnbouw zijn intussen weer ingenomen door de natuur. De terrils die hier en daar in het landschap opduiken, raken stilaan begroeid. Het zwart wordt steeds meer groen. Als de zon even schijnt — en ja, dat dóét ze soms echt, zelfs in de Nord — ziet het er vaak best aantrekkelijk uit, het glooiende, groene landschap rond Lens. Neem nu het Parc de la Glissoire. Deze oude mijnsite tussen Lens en Avion is omgevormd tot een natuur- en recreatiepark van 55 hectare. Er zijn verschillende vijvers, je kunt er roeien, vissen en wandelen. Op het hoogste punt, een overblijfsel van een terril, is een belvédère van waarop je het hele park kunt bezichtigen.

Onder auspiciën van de verschillende overheden worden de groenzones in het Noord-Franse mijnbassin sinds enkele jaren met elkaar verbonden. Het project “Trame verte” streeft ernaar in onbruik geraakte gronden tot duurzame ecologische biotopen om te vormen. Verlaten mijninfrastructuur — oude spoorwegen, stukken weg die niet meer gebruikt worden — verbindt deze biotopen met elkaar. Zo worden groene corridors gecreëerd, parallel aan,

maar niet gestoord door de autostrades en spoor- en andere wegen waarover de mens zich verplaatst.

Via die autostrades is Lens verbazend makkelijk te bereiken. Vanuit Gent rijd ik, met nog geen 120 kilometer op de teller en na bijna 80 minuten vlot verkeer, de stad binnen vanop de A21. Op amper enkele honderden meters van de snelweg sta ik in het stadscentrum. Ik word verwelkomd door een elektronisch bord dat de volgende wedstrijd aankondigt van de Racing Club de Lens. Wat verderop een frisse, goed onderhouden laan met bomen. Ik volg de wegwijzers naar parking place de la République, 850 plaatsen, daar moet nog wel iets vrij zijn. En inderdaad. Ik heb geluk: de place de la République is een grote, twee verdiepingen tellende vlakte van asfalt en beton die in volle centrum blijkt te liggen. Je kunt er bovendien gratis parkeren. Het plein is wel erg lelijk: een restant van de roekeloze moderniseringsdrang van stadsvernieuwers in de jaren zestig. Gelukkig zijn er anno 2007 concrete plannen om dit plein om te vormen: aan de place de la République moet een winkelcentrum komen dat aansluit bij de winkelstraten eromheen. De parkeercapaciteit blijft dezelfde, maar de parking wordt aan het zicht onttrokken.

Ik loop wat in het wilde weg door de stad, die me helemaal niet verloederd lijkt, hoogstens hier en daar een beetje verwaarloosd, en die een goede algemene indruk nalaat. De mooi aangelegde winkelwandelstraat is erg kort, maar verzorgd. Geen echt grote ketens, wel enkele klerewinkels, niet echt chique, maar toch met een air van chique. In de straten errond vind je, naast een enkele Cash Convertor, zo'n winkel waar je spullen kunt verkopen als je dringend cash nodig hebt, ook veel gespecialiseerde kleinhandel: een patissier, een bloemenzaak, een *fromager-volailler*. Het soort winkels dat je in elk burgerlijk provinciestadje vindt, maar dat je niet meteen verwacht in een noordelijke mijnstad. Het centrum van de stad is piepklein; ik ben er doorheen voor ik het goed en wel doorheb. Ook qua bevolkingsaantal is Lens veel kleiner dan ik me had voorgesteld. De bekendste boutade over de stad luidt dat je het stadion van RC Lens, de plaatselijke voetbalploeg, niet gevuld krijgt met Lensois alleen: er zijn er te weinig. Het stadion biedt plaats aan ongeveer 42.000 toeschouwers, en Lens telt, volgens cijfers uit 1999, 36.823 inwoners.

Op de terugweg kom ik, op een donkere hoek in de rue de la Paix, toevallig het Office du Tourisme tegen. Ik vraag er informatie over musea. "In Lens? In Lens zijn er geen musea, mijnheer." Geen musea dus. Een stad van nog geen 40.000 inwoners. Een stad van de grootteorde van Ieper of Dendermonde. En deze stad is uitgekozen als standplaats voor het Louvre II, voor een afdeling van het grootste museum van de hele wereld. Dat belooft, denk ik op dat moment.

Maar dan heb ik de toekomstige plek van het Louvre nog niet gezien. En ik ken het project nog niet, en evenmin de geschiedenis van de stad.

Grandeur en misère

Lens *heeft* geen geschiedenis, Lens heeft een geschiedenis *gehad*. Die geschiedenis heeft zo'n honderdveertig jaar geduurd. Ze begon omstreeks 1850, met de ontdekking van steenkool in de stad, en ze eindigde op 21 december 1990, de dag waarop voor het laatst steenkool naar boven werd gehaald in de streek.

Midden negentiende eeuw veranderde Lens in enkele jaren tijd van een plattelandsdorp naar een drukke, bedrijvige industriestad. De ontdekking van steenkool in Loos-en-Gohelle (1849) had een enorme expansie tot gevolg. De grond werd koortsachtig onderzocht op steenkool, en waar het zwarte goud gevonden werd, werden in een onwaarschijnlijk tempo een “fosses” gegraven, mijnschachten. Rond die schachten werden heuse dorpen gebouwd, de zogenaamde cités. Zo konden arbeiders en ander mijnpersoneel vlakbij hun werkplaats wonen. Even buiten het centrum van Lens, in de cité numéro 12, ook bekend als de cité Saint-Edouard, kun je nog altijd goed zien hoe zo'n cité gestructureerd was. De vroegere bedrijvigheid is helemaal weg, anno 2006 ziet het er rustig en gemoedelijk uit. In het midden is er een groot open plein, dat bestemd was voor manifestaties en ontmoetingen. Rond het plein staan rijen kleine huisjes voor de mijnwerkers. Aan de andere kant van het plein leidt een straat recht naar de kerk. Links en rechts van die straat, zedig van elkaar gescheiden, respectievelijk de jongens- en de meisjesschool. Aan de bovenkant van het plein, vlak naast de ingang van de mijnschacht, staan twee grote, vrijstaande villa's. Zij hebben zicht op de ontmoetingsplaats, die licht afhelt. In de ene woonde de hoofdingenieur, die de verantwoordelijkheid had over de hele fosse; de andere was bestemd voor de dokter. Het huis van de hoofdingenieur huisvest vandaag de Association Bassin Minier UNESCO (BMU), die een dossier heeft klaargemaakt voor de Unesco om het hele mijnbassin in de regio Nord-Pas-de-Calais erkend te krijgen als werelderfgoed. Als het ooit zover komt, dan zou dat wereldwijde erkenning betekenen voor het erfgoed van de mijnstreek en een kans uit de duizend om het mijnbassin te bewaren als cultuurlandschap en tegelijk een duurzame bestemming te geven. Overigens kregen de mijn-cités in en rond Lens telkens twee namen. Met het cijfer werd de chronologie aangeduid: cité 12 is dus de twaalfde in de rij. De heiligennaam verwees niet alleen naar de patroonheilige van het dorp, maar ook naar de directeur van de mijnen op het moment dat de cité werd gebouwd. In het geval van de cité Saint-Edouard was dat Edouard Bollaert, 42 jaar lang algemeen directeur van de Compagnie

des Mines de Lens, en vader van Félix. Deze laatste zou later zelf de mijncompagnie leiden en leeft nog altijd voort in de naam van het voetbalstadion van RC Lens.

De expansie van Lens in de tweede helft van de negentiende eeuw is echt van een onwaarschijnlijke omvang geweest. In 1852, op het moment van de oprichting van de Compagnie des Mines de Lens, kende de stad nauwelijks 2.500 inwoners. Zestig jaar later, in 1910, was Lens een stad geworden van meer dan 30.000 mensen. Op drie generaties tijd is het bevolkingsaantal van de stad vertwaalfvoudigd. Arbeiders uit heel de streek en uit vele buitenlandse landen, waaronder Vlaanderen en Polen, kwamen naar Lens om er in de mijnen te werken. De Vlaamse aanwezigheid leeft voort in de straatnamen in de stad: Avenue Alfred Maes, Avenue Alfred Van Pelt, en in de vele Vlaamse familienamen die je er op de bellen aantreft. Van de Poolse aanwezigheid getuigt vandaag onder meer de Église Saint-Elisabeth, een kerkje langs de route de Béthune, dat ook bekend is onder de naam “Église du Millésime” (naar de duizendste verjaardag van de kerstening van Polen die gevierd werd in het jaar dat de kerk werd opgeleverd (1966)). Je kunt er de eredienst volgen in het Pools. En Lech Walesa is er geweest, toen hij nog leider was van de vakbond Solidarnosc en op het punt stond de geschiedenis van Oost-Europa te hertekenen. Een plaque herinnert aan zijn bezoek. Nog altijd is een op de acht inwoners van de regio Nord-Pas-de-Calais van Poolse afkomst. Geen toeval dus, die reclameborden die ik op weg naar Lens zag: “Encore une nouvelle destination au départ de l’Aéroport de Lille: Lille-Varsovie à partir de 76 euros”.

Onder meer dankzij deze immigranten bloeit Lens dus hevig in het begin van de twintigste eeuw. Maar in 1914 komt een abrupt einde aan die bloei. De hele regio Nord-Pas-de-Calais vormt een van de felste slagvelden van de Eerste Wereldoorlog. Het Britse kerkhof in Loos-en-Gohelle is een stille getuige van die strijd. In Givenchy-en-Gohelle bij Vimy, op het hoogste punt van de streek, heeft Canada een indrukwekkend memoriaal opgericht voor zijn gevallen strijders. Ik was er op een heldere dag eind 2006 en keek er uit over een weids landschap. Daar lagen dus de Canadese lijken, als zaden in het zand. Borden waarschuwden er nog altijd voor niet ontplofte springtuigen. In de verte zoomden de terrils en de mijngebouwen van Lens en omgeving de horizon af. Ik herkende de chevalements van de fosse 11/19 in Loos-en-Gohelle. Uiterst links de oude metalen constructie van de fosse 11, daarnaast de witte, modernistische doos van de fosse 19. Die dateert uit de jaren zestig; het was een van de laatste mijnschachten die in gebruik genomen werd in Lens. De gebouwen verzinken in het niets naast de twee hoogste terrils van Europa: indrukwekkende mastodonten van respectievelijk 182 en 184 meter hoog. Enkele weken ervoor had ik erlangs gelopen, begeleid door een gids van het Office du Tourisme en door nog enkele geïnteresseerden. Een bijzonder

bevreemdende ervaring. Ik waande me er eerder in een dorre Mongoolse vlakte dan in hartje Europa. Het landschap is er verlaten, onherbergzaam, onwezenlijk, het klimaat extreem. In de winter kan het er bijzonder koud worden, in de zomer neemt de *schieste* alle warmte op. Dan groeien er zowaar orchideeën. De terrils zelf zijn niet toegankelijk voor het publiek. Er is wel een organisatie, “La Chaîne des Terrils”, die er geleide wandelingen en mountainbiketochten organiseert. Terriltoerisme: het bestaat dus.

Lens werd tussen 1914 en 1917 voor tachtig procent verwoest. Foto’s van vlak na de oorlog tonen zwijgende vlaktes vol puin. Van de meer dan 30.000 inwoners bij het begin van de oorlog, bleven er in 1921 nauwelijks de helft over. Van het negentiende-eeuwse Lens valt vandaag de dag dus niet veel meer te zien. Bijna alle straten en gebouwen zijn heropgebouwd in het interbellum. De stad heeft zichzelf moeten heruitvinden. Het aloude verhaal de feniks en de as, maar dit keer met steenkool in de hoofdrol. En een charismatische burgemeester.

Want onder leiding van de legendarische Émile Basly, een oud-mijnwerker en -syndicalist die zich in die hoedanigheid ontpopt had tot spreekbuis van de mijnwerkers in de Nord en die sinds 1900 burgemeester was in Lens, werd de stad in een koortsachtige snelheid heropgebouwd. Hij kon daarbij rekenen op financiële steun van andere Franse steden, die in ruil een straatnaam kregen in het nieuwe stadsplan: de rue du Havre en de rue de Strasbourg zijn zo aan hun naam gekomen. Om zijn doortastende optredens werd Basly door de pers bedacht met bijnamen als “le mineur indomptable” en “le tsar de Lens”. Ook in de heropbouw legde hij een grote daadkracht aan de dag. Al in 1926 telde Lens weer ongeveer evenveel inwoners als voor de oorlog. Oude gebouwen werden, gebruikmakend van nieuwe technieken, identiek nagebouwd. Het Maison Syndicale bijvoorbeeld, het paleis van de mijnwerker, dat pas in 1911 zijn deuren had geopend en in 1917 compleet was verwoest, werd in 1926 op dezelfde plek en identiek herbouwd. Anno 2007 is het nog altijd een van de fraaiste restanten van het mijnverleden van Lens. Maar het grootste en opvallendste gebouw dat vandaag in Lens te zien is, is het hoofdbureau van de Compagnie des Mines de Lens. Het dateert ook uit het interbellum. Deze protserige, neoregionalistische mastodont, die in de volksmond “le chateau” genoemd wordt, huisvest sinds 1992 de wetenschappelijke faculteit van de Université d’Artois. In het park rond het “kasteel” heeft men een jaar of tien geleden een bronzen beeld gezet van een mijnwerker, een bescheiden tegenwicht voor de arbeider tegen het somptueuze geweld van de mijndirectie. Als je op de goede plek staat, zie je mijnwerker en kasteel in een oogopslag verenigd. De sociale geschiedenis van Lens samengevat in één beeld en één gebouw.

Maar het bouwwerk dat het vooruitgangsgeloof van de Lensois na de oorlog het beste vormgeeft, is het tot de verbeelding sprekende station. Architect Urbain Cassant heeft de nieuwe *gare ferroviaire* van Lens de vorm gegeven van een ... locomotief, alsof het nieuwe station de stad met volle vaart vooruit moest stuwten. De klokkentoren is de schoorsteen van de locomotief; onder de grote wielbasissen bevindt zich de centrale hal. Die hal, nu helaas grotendeels verminkt door biljetautomaten, dubbele ingangsdeuren in laat-kapitalistisch glas en metaal, beveiligde loketten, een Relay-krantenwinkel en een elektronisch bord met aankomst- en vertrektijden, is opgesierd met schitterende, in kubistisch-futuristische stijl getekende rood-zwarte mozaïeken, waarin als in een beeldverhaal de lof gezongen wordt van de mijnbouw, de industrie en de mijnwerker zelf. Marinetti had het niet beter kunnen doen. Het station van Lens belichaamt ook technisch het vooruitgangsgeloof waar het de uitdrukking van is. Zo is het volledig opgetrokken uit gewapend beton, een nieuwe techniek in die tijd. En het bestaat uit elf verschillende, los van elkaar staande compartimenten: een huzarenstukje dat nodig was om het gebouw bestand te maken tegen de schokken in de ondergrond, die in een mijnstreek als deze wel eens hevig konden zijn.

De locomotief van gewapend beton werd ingehuldigd op 14 augustus 1927. Émile Basly heeft het pronkstuk van de wederopbouw nog net kunnen zien. Een half jaar later overleed hij in zijn huis aan de rue Urianne Sorriaux. De man die volgens sommigen model gestaan heeft voor Émile Lantier, een opstandige mijnwerker in *Germinal* van Émile Zola, was niet meer. Al vijf jaar na zijn overlijden werd Basly geëerd met een stevig bronzen standbeeld. Dat werd door de inwoners van Lens verstoep voor de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zo bleef het, als enige bronzen beeld uit Lens, bewaard, en zo kan Basly mij vandaag nog altijd fier overschouwen vanop zijn hoge sokkel in de boulevard die zijn naam draagt.

De stationsomgeving in Lens ziet er anno 2006 wel een beetje uitgeleefd uit. Maar er is hoop, ook hier. Want in 2007 wordt begonnen met een grondige heraanleg van de omgeving. Het pleintje voor het station en de laan die langs de sporen in de richting van het voetbalstadion loopt, worden helemaal vernieuwd, met meer aandacht voor voetgangers en zwakke weggebruikers. Langs deze toekomstige centrale as van Lens – langs deze laan bereik je niet alleen het voetbalstadion, maar ook het terrein waar het Louvre komt – zullen nieuwe winkels en kantoren komen. En een nieuw Office du Tourisme. Geen overbodige luxe is dat.

Hopelijk wordt het resultaat even geslaagd als het recent heraanlegde centrale pleintje van Lens, de place Jean Jaurès. Dat is een vrolijk pleintje geworden met veel aandacht voor groen, tot een prieeltje toe zelfs, en voor kleur. Dat mocht ook wel, want het plein wordt

overschaduwd door een geometrisch en gitzwart gebouw: het Hôtel de Ville. Dit strak-modernistische stadhuis is een laat gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Ook in 40-45 werd Lens immers niet gespaard. Er werden gelukkig veel minder slachtoffers gemaakt dan in 14-18 en er was veel minder schade, maar toch werd de stad in de vijf oorlogsjaren voor dertig procent vernield. Het toenmalige stadhuis leed erg onder de bombardementen. Dat was gebouwd in 1913, met de grond gelijkgemaakt tijdens de Grote Oorlog, nadien identiek heropgebouwd, en in 1944 dus weer zwaar gehavend door een bombardement – het Sisylus-verhaal van zovele gebouwen in Lens. Eerst werd er nog gewerkt in de resterende delen van het oude stadhuis, maar in 1956 werd het uiteindelijk helemaal afgebroken. Negen jaar later – Nooteboom was al door Lens gereden, de mijnen waren begonnen aan hun neergang - werd het nieuwe stadhuis in gebruik genomen, een hypermodernistische zwarte doos met donker spiegelglas, zelfs voor die tijd een erg modern bouwwerk.

Het stadsbestuur van Lens dat in dat bouwwerk zetelt, heeft de heraanleg van de place Jean Jaurès aangegrepen om reclame te maken. Reclame voor datgene wat Lens tijdens de reconversie nieuw vertrouwen heeft gegeven: de Racing Club de Lens. Her en der op het plein staan plakaten met uitleg over de geschiedenis en de actualiteit van de voetbalploeg. Op het moment dat ik dit schrijf, staat de trots van Lens op de vierde plaats in de Franse competitie. Zijn Ivoriaanse spits Aruna Dindane, ex-Anderlecht, voert de Franse topschutterslijst aan. In 2006 vierde de Racing Club zijn honderdjarige bestaan. Er was een tentoonstelling, er verscheen een boek. Je kunt erin lezen dat de club in 1924 zijn huidige kleuren kreeg: geel en rood, “sang et or”. De anekdote luidt dat de toenmalige voorzitter ermee wilde verwijzen naar de Spaanse bezetting van Lens in de zeventiende eeuw. Mensen met meer zin voor symboliek beweren dat de “sang” verwijst naar het bloed van de mijnwerkers, die hun leven gaven voor het “or”, het zwarte goud dat de streek welvarend maakte. Vlak voor elke wedstrijd heffen de supporters hun eigen versie van de Marseillaise aan:

*Allons enfants de la patrie,
Le jour de gloire est arrivé.
Contre nous de la tyrannie,
L'étendard Sang et Or est levé.
L'étendard Sang et Or est levé.
Entendez-vous, les supporters,
Chanter : "Allez les Sang et Or"
Allez, allez les Sang et Or
Vous êtes, vous êtes les plus forts
Allez, les Sang et Or
Vous êtes les plus forts*

*Allez, allez, les Sang et Or
Vous êtes les plus forts
Allez Lens!*

Een enkele uitschieter niet te na gesproken was RC Lens in de jaren zestig, zeventig en tachtig een onopvallende middenmotor in de Franse competitie, maar in de jaren negentig stootte de club door naar de top. In 1998 was het dubbel feest: niet alleen werden *les Sang et Or* dan voor het eerst kampioen van Frankrijk, ook ontving Lens het wereldkampioenschap voetbal, dat toen in Frankrijk georganiseerd en door het thuisland gewonnen werd. Lens is nog altijd de kleinste stad die ooit een wereldbekerwedstrijd heeft mogen ontvangen. Dat het zover kwam, heeft het vooral te danken aan zijn stadion, het stadion Félix Bollaert, dat in de jaren dertig door mijnwerkers gebouwd werd. Het werd een paar keer grondig gemoderniseerd, en nu is het een van de best toegeruste stadions van heel Frankrijk. In september 2007 heeft het alweer een wereldbeker te gast: die van de rugby.

Het spreekt voor zich dat de uitstraling van de Racing Club de stad Lens heel wat publiciteit bezorgt, en niet alleen in Frankrijk: Lens speelt al sinds enkele jaren bijna elk seizoen Europees. Op het internet zijn de fansites niet te tellen. Ook in Vlaanderen bestaan er fanclubs. Het succes van de voetbalploeg bracht hotels naar de stad, restaurants, cafés, winkels, investeerders allerhande. Al die supporters, zowel van de eigen als van de bezoekende ploeg, moesten de stad makkelijk kunnen bereiken: de stad is vlot toegankelijk gemaakt, er zijn veel parkeerplaatsen. Onder meer dankzij de aantrekkingskracht van de Racing Club, zijn er in de jaren negentig tienduizend banen bijgekomen in Lens. En ook al is de Racing Club niet de remedie voor alles, zoals de burgemeester waarschuwt, wellicht is het succes ervan het groot geluk geweest van Lens. Het betekende het begin van een nieuw zelfvertrouwen voor een stad op het einde van haar geschiedenis.

Want daar leek ze aanbeland te zijn in de jaren negentig. Vlak na de Tweede Wereldoorlog was het nog een tijd relatief goed gegaan met de mijnbouw in de Nord-Pas-de-Calais, maar in de jaren vijftig en zestig werden de kosten voor het bovenhalen van steenkool steeds hoger. Vele fosses raakten letterlijk uitgeput, er moesten veel investeringen gedaan worden voor kleine hoeveelheden steenkool. In 1960 zag de Franse regering in dat het geen zin meer had geld te blijven pompen in een zeer arbeidsintensieve en verliesmakende sector. Ze stelde dan ook de afbouw van de mijnactiviteiten in het vooruitzicht. Er werd steeds minder steenkool bovengehaald. De sluiting van de mijnen werd een reëel perspectief. Bij elke fosse die werd gesloten verloren honderden mensen hun baan. Mijnwerkers voelden zich aan hun lot overgelaten en staakten massaal. Nooteboom was erbij in Lens en Bruay, op de

staking van 1963. Maar ook in 1968 en 1971 werd gestaakt, en tussendoor waren er vele kleine acties. Toch was het toen al duidelijk, voor wie het wilde zien: de steenkoolextractie in en rond Lens was ten dode opgeschreven. Op 21 december 1990 werd in Oignies de allerlaatste steenkool uit Noord-Franse grond gehaald. De mijnstreek was plots een *vroegere* mijnstreek. Lens had een verleden, maar geen heden meer, en al helemaal geen toekomst. Nutteloze industriële installaties en een leger werklozen: dat was de erfenis van honderdveertig jaar mijnbouw. Maar in het weekend kon dat leger uit één keel zingen dat *l'étendard Sang et Or levé* was. Zo behield het zijn trots.

Un autre Louvre

En het werd daarvoor beloond. Terwijl de regio Nord-Pas-de-Calais nog in de roes verkeerde van het pas afgelopen cultuurjaar Lille 2004, kreeg Lens zicht op een heel concrete toekomst. Het was toenmalig premier Raffarin zelf die de Lensois op 29 november 2004 op de hoogte kwam brengen van een belangrijke regeringsbeslissing. Niet Amiens, niet Arras, niet Boulogne-sur-Mer, niet Calais, niet Valenciennes zou een dependance mogen huisvesten van het grootste museum ter wereld. Nee, de keuze was gevallen op Lens. Het Louvre II, dat na deze beslissing al snel Louvre-Lens is gaan heten, moet in 2009 zijn deuren openen.

Volgens burgemeester Delcourt zijn er vijf redenen waarom de kandidatuur van Lens het uiteindelijk gehaald heeft. De eerste reden is een geografische: Lens is goed gelegen, centraal in Noord-Frankrijk, dichtbij België, Nederland en Duitsland, en vanuit al die landen ook makkelijk toegankelijk. De tweede reden is van demografische aard: in een straal van honderd kilometer rond Lens wonen bijna zeven miljoen Europeanen. Een groot hinterland is dus gegarandeerd. Ten derde is er de democratische reden. Het Noord-Franse mijnbassin heeft de naam een cultureel braakland te zijn, en is dat ook. Het Louvre-Lens zou de culturele ontwikkeling van de streek, waarvan Lille 2004 en de UNESCO-kandidatuur de eerste sporen zijn, kunnen versnellen. De vierde reden is de architecturale. Vlak in het centrum van de stad heeft Lens een gebied beschikbaar van ongeveer 20 hectare. Dat gebied kan helemaal gebruikt worden voor het museum, en er is zelfs plaats voor bijkomende hotels, restaurants of andere toeristische infrastructuur. Ten slotte is er de vijfde reden: respect en steun van de Franse regering voor de wil van deze streek om er na de reconversie weer op vooruit te gaan.

Begin 2007 moeten de bouwwerken van het Louvre aanvangen. Het voorstel van het Japanse architectenbureau SANAA kwam, na een bewogen selectieprocedure, als winnaar uit de bus. Het ontwerp van de Franse architect Rudi Ricciotti, waarin een deel van het museum ondergronds zou gaan, kende veel voorstanders, maar de tegenstanders wonnen het pleit. Het

verleden zit onder de grond, de toekomst bevindt zich erboven, vonden zij. Het project zou niet in de smaak vallen bij de ex-mijnwerkers in de streek. Ook de tektonische architectuur van een van 's werelds beroemdste architectes, de vanuit Londen opererende Brits-Irakese Zaha Hadid, werd te brutaal en dus ongeschikt bevonden. En dus won het voorstel van SANAA.

Het Japanse architectenbureau, dat al verschillende musea bouwde in Japan, maar ook in Europa en de Verenigde Staten, ontwierp geen groot monolithisch gebouw, maar een aaneenschakeling van negen gebouwen in glas en aluminium – vijf grote en vier kleinere - in een groot park. Transparantie en toegankelijkheid zijn de ordewoorden. De omgeving zal in de glazen en aluminium wanden weerspiegeld worden. Het Louvre-Lens wordt een nederig bouwwerk, zonder verdiepingen, dat zich niet opdringt aan zijn omgeving. Het wordt ook een nederig museum, in de zin dat het zich niet wil opdringen aan de bezoeker. Dat was ook de uitdrukkelijke wens van Louvre-directeur Henri Loyrette. Hij vond het belangrijk dat het Louvre-Lens enkele fouten van het oude Louvre zou corrigeren. Ook volgens Elisabeth Delahaye-Tarbut, die binnen het Louvre het project Louvre-Lens begeleidt, moet het Louvre-Lens “un autre Louvre” worden. Zo moeten de zalen aangepast kunnen worden aan de getoonde kunstwerken, in plaats van andersom. En de reserves van het museum zullen bezocht kunnen worden zodat het publiek ook daar iets aan heeft. Hetzelfde geldt voor de restauratieateliers, waar kunstwerken uit musea overal ter wereld in hun oude glorie hersteld worden. Bovendien zal er veel nadruk liggen op pedagogische en educatieve activiteiten, en moet het museum open en toegankelijk zijn voor iedereen.

Het Louvre-Lens beslaat in totaal een oppervlakte van ongeveer 22.000 vierkante meter. Het grootste deel daarvan wordt ingenomen door kantoren, een restaurant, een mediatheek, conferentie- en vergaderzalen, een auditorium en restauratieateliers. Er is 5.000 vierkante meter tentoonstellingsruimte voorzien. 3.000 daarvan worden gereserveerd voor thematische tentoonstellingen met werk uit de museumcollectie die telkens twee tot drie jaar ongewijzigd blijven. De overige 2.000 worden gebruikt voor korter lopende tentoonstellingen van twee tot zes maanden. Die kunnen telkens een nieuw publiek naar het museum halen. Opvallend is de keuze voor thematische tentoonstellingen: zo kun je kunstwerken uit verschillende tijdperken tegelijk tonen, luidt de redenering. En dat kan in het Parijse Louvre, met zijn rigide chronologische indeling, niet. Thematische tentoonstellingen zijn ook toegankelijker dan exposities die zich focussen op één periode. Deze laatste zijn vaak alleen voor kenners van dat tijdvak interessant.

De kostprijs van de bouw van het museum wordt geraamd op 117 miljoen euro. Zestig procent daarvan is voor rekening van het Conseil Régional Nord-Pas-de-Calais. Twintig procent wordt betaald door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (Feder), en de resterende twintig procent wordt gelijkelijk verdeeld over het departement Pas-de-Calais enerzijds en de CommunAupole Lens-Liévin en de stad Lens anderzijds.

Er worden in de eerste plaats bezoekers verwacht uit Frankrijk, Groot-Brittannië, België, Duitsland en Nederland. Het museum zou, volgens een zeer voorzichtige studie van het Conseil Régional die alleen rekening houdt met de huidige omstandigheden, nu al op 220.000 tot 350.000 bezoekers per jaar kunnen rekenen. Maar het gebouw is er nog niet, de promotiecampagne moet nog uit de startblokken schieten, en tegen 2009 wordt er gerekend met optimistischer cijfers van 700.000 bezoekers per jaar.

Het Guggenheim-model

Van in het stadscentrum wijzen in het glanzende jaar 2006 pijltjes al de weg naar de “site d’implantation du Louvre 2009 à Lens”. Op de oude mijnsite van de fosses 9/9bis, amper een kilometertje uit het stadscentrum, is nog niets te zien van de cultuurtempel die er moet gaan verrijzen. Het is een fraaie, grote groene vlakte midden in de stad. Enkele tientallen jaren geleden stond ook hier een chevalement, werd hier steenkool gedolven, was dit een bezige, bedrijvige plek. En binnenkort wordt ze dat opnieuw. Dit is de plek waar de toekomst van Lens vorm zal krijgen. Op deze vierkante meters is de hoop van een hele stad, een hele regio gevestigd. Enkele billboards kondigen de komst van het museum triomfantelijk aan. Ze heten het Louvre welkom in een tiental talen. “Nos yeux sont maintenant ouverts vers d’autres horizons”, staat eronder. In het midden van het grote groene terrein staan nog enkele gebouwtjes van een kleine kmo-zone, de zone d’activités Paul Bert. Maar de daar aanwezige bedrijven worden al volop gerelocaliseerd. Ook de vlakbij gelegen vélodrome Maurice Garin, genoemd naar de eerste Tourwinnaar die na zijn carrière in Lens kwam wonen, wordt binnenkort afgebroken en elders herbouwd.

Ik probeer me voor te stellen hoe het er zal gaan uitzien, het museum. Maar ik kan me de gebouwen van SANAA maar moeilijk voor de geest halen, en het lukt me niet echt. Ik geniet van de rust, de frisse lucht. Terwijl ik rond me heen kijk, bedenk ik dat deze plek veel troeven heeft om van het Louvre een succes te maken. Naast het terrein raast een trein op de spoorweg Parijs-Duinkerken. Vanaf 2008 krijgt Lens een halte op die TGV-lijn. Amper een uurtje zal het nog duren om vanuit de Franse hoofdstad naar het Louvre-Lens af te zakken. Je hoeft niet eens over te stappen. Er zijn ook goede spoorverbindingen met Rijsel, en van

daaruit met het internationale TGV-netwerk naar België, Nederland, Duitsland en Engeland.

Aan de overkant van de spoorweg, een boogscheut hiervandaan, staat het Bollaertstadion. Errond liggen 2.500 parkeerplaatsen. Een wandelpad zal die parking verbinden met het Louvre-terrein. Als de stad nu al bijna elk weekend een vol stadion van meer dan 40.000 mensen ontvangt, waarom zou ze dan geen 60.000 Louvre-bezoekers per maand kunnen ontvangen? Ik hoor het verkeer in de verte. Als ik in de auto spring, ben ik in minder dan tien minuten op de autostrade, en in 75 minuten terug in Gent. Ik zou ook naar Parijs kunnen rijden, 180 kilometer verder, of naar Calais, Brussel of Duinkerken: al die steden liggen op minder dan twee uur rijafstand. En zelfs Keulen, Londen en Amsterdam zijn niet zo verschrikkelijk ver weg.

De wijken wat verderop zullen er binnenkort anders uitzien dan nu. Niet alleen de stationsomgeving en de place de la République worden heringericht, ook de oude industriële site Nexans en de wijk Grande Réserve krijgen een serieuze opschoonbeurt. In deze laatste wijk worden veertien van de veertig woontorens worden zonder pardon neergehaald. Er komt een winkelcentrum, meer open ruimte, en de wijk zal zich meer openen naar het centrum van de stad. Het Louvre-Lens zal dus in geen geval in een verwaarloosde stad terechtkomen, integendeel: Lens maakt zich mooi voor haar. Het museum wordt er gastvrij ontvangen.

Terwijl ik terug mijn auto wandel, begin ik te twijfelen. Zou het dan toch kunnen lukken, zo'n enorm museum in zo'n klein stadje? Misschien moet ik eerst de cijfers wat bijstellen. Lens zelf telt inderdaad geen 40.000 inwoners. Maar het dossier van het Louvre-Lens is, zoals alle grote dossiers in de streek, voor een groot deel samengesteld en verdedigd door de CommunAupole Lens-Liévin. Deze overkoepelende instelling verenigt 36 gemeenten in de agglomeratie van Lens-Liévin. Als je die inwoners allemaal bij elkaar telt, kom je aan een gebied van 252.000 inwoners. Dat brengt de streek in de buurt van het grote voorbeeld van het Louvre-Lens-project: Bilbao. Enkele verkozenen van het Conseil Régional Nord-Pas-de-Calais brachten in oktober 2006 een bezoek aan de Baskische stad om er geïnformeerd te worden over de afdeling van het Guggenheim Museum die er in 1997 neerstreek, en die een ongeziene economische heropleving teweegbracht. De havenstad was in de jaren zeventig en tachtig sterk verloederd geraakt na het verdwijnen van de staalindustrie. Maar het Guggenheim, een wereldberoemd gebouw van Frank Gehry, bracht massa's toeristen en investeerders naar de stad. Het centrum werd fraai heraangelegd, er gebeurden grote infrastructuurwerken. De werkloosheid daalde van 30 procent in de jaren '80 tot ongeveer 6 procent vandaag. Niet alleen door het Guggenheim natuurlijk, maar de cijfers ogen toch indrukwekkend. Terwijl er bij de opening in 1997 uitgegaan werd van 400.000 bezoekers per

jaar, zijn het er tegenwoordig al bijna 900.000. In 2004 alleen al verschenen in diverse binnen- en buitenlandse media 7.500 artikelen in verband met het museum. En er wordt geschat dat het Guggenheim tot nog toe indirect voor bijna 5.000 banen gezorgd heeft in Bilbao en omgeving.

Mooie cijfers dus, maar wie al eens in Bilbao is geweest, weet dat die niet alles zeggen. Het fraaie centrum is inderdaad een lust voor het oog. Maar je hoeft er maar honderd meter buiten te gaan, of je komt in vuile, verloederde buurten terecht waar de komst van het Guggenheim kennelijk (nog) geen impact op heeft gehad. En al heeft het een zekere charme, je voelt je als toerist toch niet zeer welkom als blijkt dat in het eetkioskje vlak naast het Guggenheim niemand ook maar een woord Engels verstaat. Zoals bijna iedereen in de stad.

Dat kan een les zijn voor het Louvre-Lens. Als het echt gastvrij wil zijn, dan moet het de talen spreken van zijn bezoekers, die voor een zeer groot deel uit de omringende landen zullen moeten komen. Wil het die bezoekers aantrekken, dan zal alle informatie op zijn minst ook in het Engels, Duits en Nederlands beschikbaar moeten zijn.

Als het rekening houdt met die taalgevoeligheid, kan Lens dan uitgroeien tot een noordelijke versie van het succesverhaal Bilbao? Lens heeft troeven die Bilbao niet had. Het ligt veel centraler in Europa, dichtbij de Europese hoofdstad, en het heeft de dynamische Rijselse metropool in zijn omgeving. Het weet al hoe het met grote mensenmassa's moet opvangen en het heeft er de ruimte voor. Maar voorzichtigheid blijft geboden. Het Guggenheim Bilbao ontleent zijn wereldwijde reputatie immers in de eerste plaats aan de gedurfde, wervelende architectuur van de wereldvermaarde Amerikaan Gehry. Het is vooral het gebouw dat het museum over de hele wereld beroemd heeft gemaakt. Lens heeft gekozen voor een bescheiden architecturaal project, dat zich dienstbaar opstelt. De naam SANAA heeft sowieso al veel minder weerklank dan Gehry. En hoe geschikt, verfijnd of subtiel het architecturale ontwerp ook mag zijn, het heeft vooralsnog niet de vitale energie, niet de iconische waarde van het Guggenheim.

Toch is de keuze voor een bescheiden project – relatief natuurlijk, gezien de kostprijs – dat de bewoners niet bruuskeert, absoluut verdedigbaar. De hamvraag voor het Louvre blijft immers: hoe zorg je ervoor dat de lokale bevolking niet vervreemd raakt van het project? Dat het Louvre-Lens niet beschouwd wordt als een vreemde indringer die compleet losstaat van de gewone bewoners van Lens? Het is en blijft een aartsmoeilijke opdracht in een stad die, op enkele kleine initiatieven na, nog altijd een culturele woestenij is. Eind 2006 werd op de website van het Office du Tourisme de komst van een eerste kunstgalerie in Lens als groot nieuws gepresenteerd. Het Louvre zet dus wel een en ander in beweging, maar op dit moment

is er op cultureel vlak geen ervaring, geen knowhow voorhanden, het algemene opleidingsniveau is laag.

Het lijkt erop dat de stad dat ook heeft ingezien. In het voorjaar van 2007, lang voor de feitelijke komst van het Louvre, organiseerde het Office du Tourisme “l’École du Louvre”, een reeks van negen lessen kunstgeschiedenis, van de prehistorie tot Rome. Voor een goede 40 euro (of 20 euro voor reductiehouders) konden de Lensois hun kunsthistorische kennis bijspijkeren. Een schitterend initiatief: volksverheffing in de beste emancipatorische traditie, die de grond voor het Louvre bij de lokale bewoners vruchtbaar moet maken. Maar of dat voldoende is? Om de Lensois stevig met hun Louvre te verweven, zal een jarenlange, continue inspanning gevoerd moeten worden, in de eerste plaats naar al die jonge mensen die die de stad en de streek bevolken en een wissel op toekomst bieden. Als men erin slaagt die jonge generatie ervan te overtuigen dat het Louvre ook van hen is en hen nauw bij de werking van het museum te betrekken, dan kan de opdracht voor eens en altijd volbracht zijn. Dan zullen Nederlandse reporters in Lens geen verhalen meer komen rapen over stakingen en silicose, maar over kunst, emancipatie en expansie.

De citaten van Cees Nooteboom komen uit: CEES NOOTEBOOM, “Een middag in Bruay”, in: *Waar je gevallen bent, blijf je*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1983, 349 p. (pp. 22-26). Het stuk verscheen oorspronkelijk in *de Volkskrant*.